

Vatikurun luontopolku

Eläväinen tunturi

Tervetuloa tutustumaan Pallastunturin elämään Vatikurun luontopolulla. Reitti on kolmen kilometrin mittainen ja helppokulkuinen. Polku on merkitty sinisin käpymerkein.

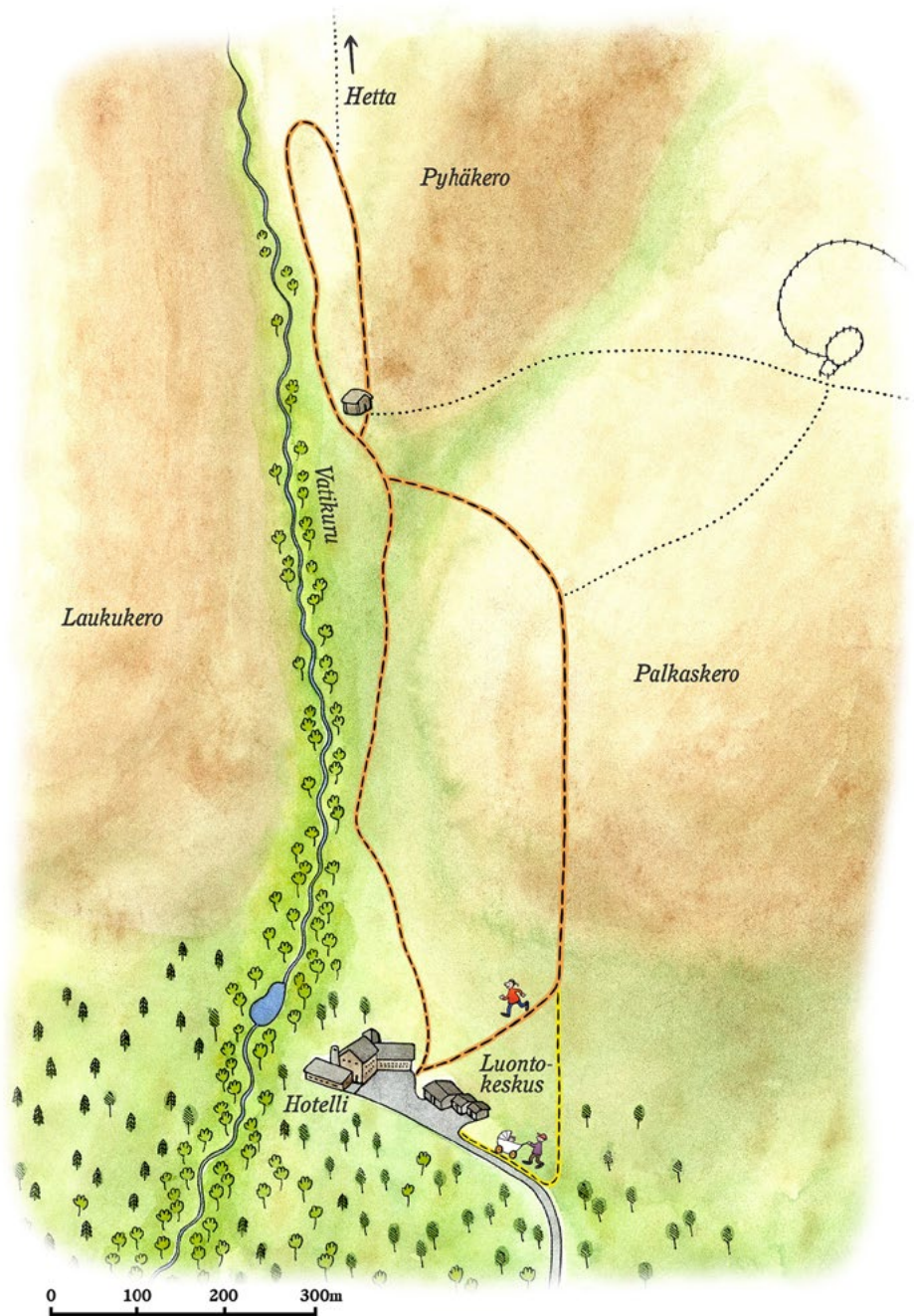
Osa polusta sopii myös lastenvaunujen kanssa kierrettäväksi.

Teksti: Maarit Kyöstiä. Kuvitus ja taitto: Tupu Vuorinen

Käpyjä tolpassa

Seuraa käpymerkkejä kuin utelias orava ja katso, mitä löydät!

Hotelli tunturissa

Nykyinen hirsihotelli rakennettiin vuonna 1948. Ensimmäinen hotelli, joka oli modernin funktis-arkkitehtuurin luomus, sijaitsi ylhäällä avotunturissa. Vanha hotelli tuhoutui toisen maailmansodan lopussa.

Hirsirakennus on ulkonäöltään edeltäjänsä vaatimattomampi. Se ei kilpaile huomiosta tunturien kanssa, vaan huokuu lämpöä hankien keskellä.

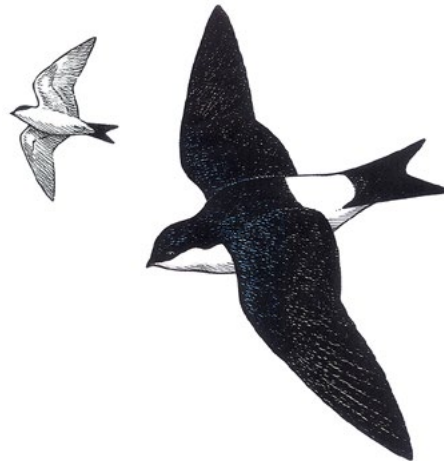

Nykyinen hotelli pian rakentamisen jälkeen.
Kuvan lähde: Museo-
viraston kuva-arkisto.

Luksusta pääskyperheelle

Hotelli tarjoaa loisteliaita pesäpaikkoja myös linnuille. Rästaspääskyt ovat valloittaneet räystäiden alustat ja ikkunanpuitteiden päälliset.

Porot viihtyvät tuulisella ja sääskettömällä pysäköintialueella. Päivän kuumimpina hetkinä asvaltilla on hyvä levähtää ja märentiä aamupalaksi nautittuja ruohoja.

Rästaspääsky
Delichon urbicum

Hissillä tunturiin

Lasketteluharrastuksen alkuaikoina tunturiin kiivettiin omin voimin. Ensimmäinen hiihtohissi rakennettiin Palkaskerolle vuonna 1953.

Seuraava hissi sijaitsi Laukukerolla niin kaukana hotellilta, että laskettelijat vedettiin sinne rinnekoneella. Nykyiselle hissille pääsee sujuttelemaan suksilla suoraan hotellin portailta.

Kansallispuistossa sijaitsevat laskettelurinteet ovat luonnonrinteitä, ja ne pyritään pitämään mahdollisimman luonnonmukaisina ja huomaamattomina.

Ensimmäisiä hiihtokursseilaisia Pallaksella. Kuvan lähde: Museoviraston kuva-arkisto.

Porokyydissä seikkailuihin

Vanhan hotellin alkuaikoina matka tunturin juurelta hotellille oli seikkailu. Talvella tie hautautui lumeen, ja matkailijat kuljetettiin poroilla neljäntoista kilometrin matka Kutunivan kylästä hotellille.

Kuvan lähde: Museoviraston kuva-arkisto.

Menneen loiston raunioilla

Suomen Matkailijayhdistyksen haave tunturihotellista toteutui vuonna 1938. Funkis-tyylistä hotellia rakennettiin vaikeissa oloissa lähes kaksi vuotta. Tiilet tehtiin lähistöllä, ja perustusta muurattiin tunnelissa lumikinosten alla. Tyylin viimeistelivät Alvar Aallon suunnittelemat huonekalut. Pallas-Ounastunturin kansallispuiston perustamisjuhlia ja hotellin avajaisia vietettiin samana vuonna.

Talvisodan aikana Lapin lääninhallituksen virkakunta perheineen evakuoitiin pommitusten alta tänne. Sen jälkeen hotelli oli saksalaisten sotilaiden lomaviettopaikkana. Lapin sodan aikana lähes koko Lapin rakennuskanta poltettiin ja myös Pallastunturin hotelli räjäytettiin.

Pallastunturin ensimmäinen hotelli.
Kuvan lähde: Museo-
viraston kuva-arkisto.

Sähköä ja maitoa tunturista

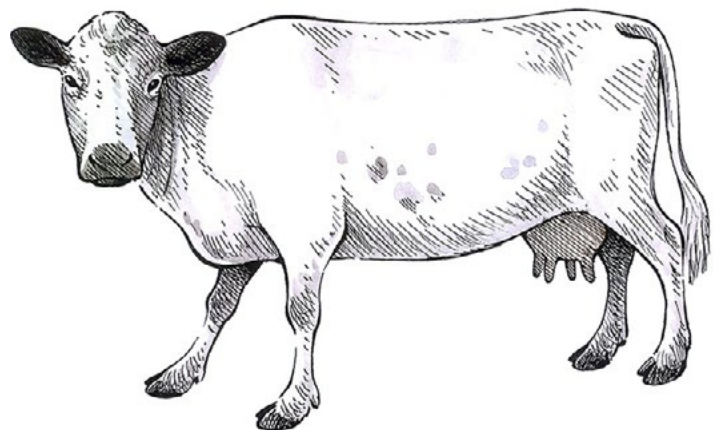
Hotelli oli monin tavoin omavarainen. Sähköä saatiin Vatikurun purosta generaattorilla. Hotellin navetassa oli lehmiä, joista lypsettiin maitoa matkalaisten kahviin ja puuroon.

Lehmien ja hevosten heinien mukana tunturiin kulkeutui myös niittykasveja. Niitä kasvaa raunioilla vieläkin.

Niittynätkelmä
Lathyrus pratensis

Lapinlehmä on vanha rotu,
ja sen edustajat ovat aina
valkoisia mustin merkein.

Porokämpän portailta

Poromiehet majoittuivat aikanaan porokämpässä kesällä, kun poroja koottiin läheiseen aitaan vasanmerkitystä varten.

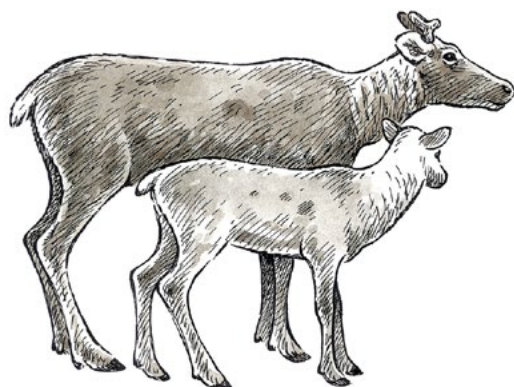
Porot laiduntavat alkukesällä soiden ja puronvarsien rehevissä ruohostoissa. Juhannuksen aikaan sääskien kiusa saa porot kokoontumaan tokkiin. Silloin porot kootaan aitaan, jossa vasat saavat korviinsa omistajan merkin.

Loppukesällä porot hajaantuvat metsiin etsimään sieniä ja lihottamaan itseään talvea varten. Ihonalainen rasvakerros antaa energiaa kovilla pakasilla.

Äiti hukassa

Poronvasa ja sen emä pitävät yhteyttä äänitelemällä. Matala ääni tulee syvältä rintakehästä ja se kuuluu hämmästyttävän kauas. Emä löytää eksyneen vasansa tuhatpäisestäkin porotokasta hetkessä.

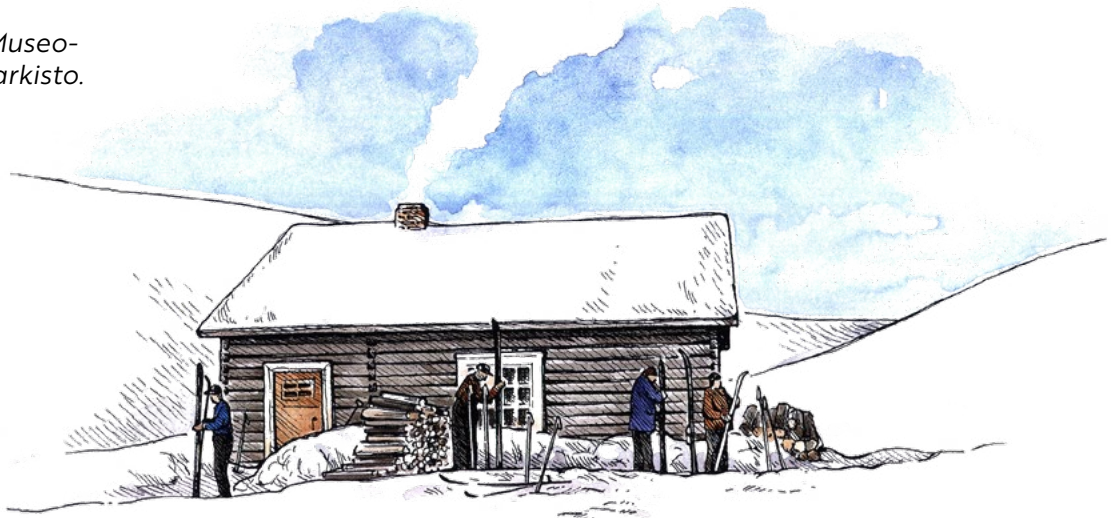
Naistenmaja

Hiihtomatkailu sai vauhdikkaan lähdön 1930-luvulla, kun Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto aloitti tunturihiihtokurssit Pallastuntureilla. Samoihin aikoihin merkittiin myös kesävaellukseen sopiva Hetta–Pallas-reitti.

Aluksi kurssilaiset yöpyivät hirsikämpässä Pallasjärven rannassa. Koska sieltä oli pitkä hiihtomatka ylös laskettelemaan, naiset päättivät rakentaa tukikohdan tunturiin. Naistenmaja valmistui vuonna 1935. Kurkseja järjestettiin sotavuosiin asti.

Toisen maailmansodan lopussa Naistenmaja poltettiin. Majasta on jäljellä enää muutama peruskivi. Uusi maja rakennettiin sotien jälkeen Äkäslompoloon. Yllästunturin siluetti näkyy kirkaalla säällä eteläisessä horisontissa.

Kuvan lähde: Museo-
viraston kuva-arkisto.

Karvaiset kengät

Lapissa käytetään edelleen poron koipinahasta tehtyjä kenkiä. Ennen vanhaan niissä käytettiin sukien tilalla kuivattuja saroja. Tarkoitukseen kelpasivat vain tietyt saralajit, jotka pehmitettiin ja kierrettiin säilytystä varten tiukaksi keräksi.

Jouhisara
Carex lasiocarpa

Sinirintainen säveltaituri

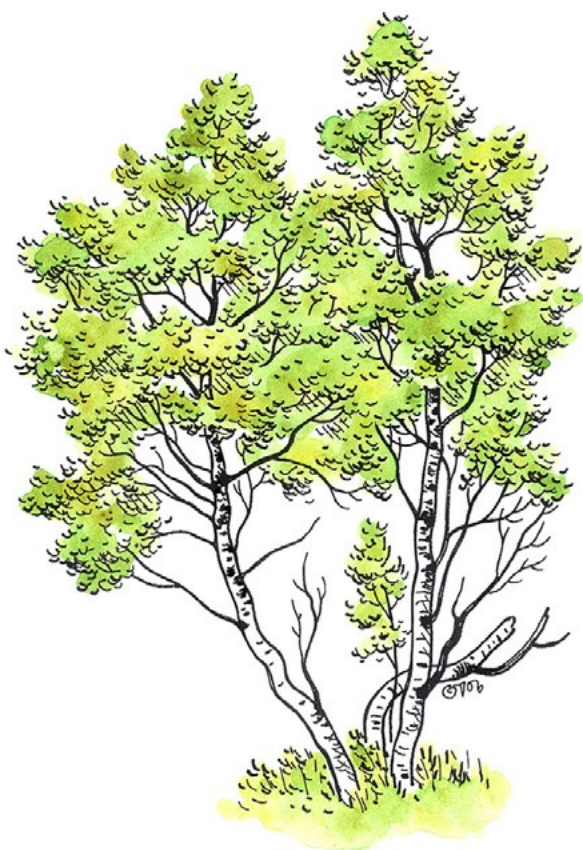
Rinteiltä tihkuvien raikkaiden lähteiden vesi saa laakson kukoistamaan. Valoisa tunturikoivikko puron varrella viehättää sinirintaa, tunturimaan livertäjää. Sinirinta on valinnut pesimäpaikakseen Lapin valoisa koivikot, etelässä se ei pesi.

Sinirinnan lauluesitykseen kuuluu kellonsoittojen, vihellysten ja ritinöiden lisäksi otteita jopa neljänkymmenen muun linnun laulusta. Osan varoitusaänistäkin se lainaa muilta linnuilta.

Sinirinta
Luscinia svecica

Tunturikoivu
Betula pubescens
subsp. czerepanovii

Tuhtia toukkaruokaa

Sinirinnan poikasten mieliruokaa ovat tunturimittarin toukat. Tunturimittarit ovat perhosia, joiden toukat elävät koivulla. Kun tunturimittareita on paljon, riittää sinirinnan poikasille ruokaa yllin kyllin. Tunturikoivulla on sen sijaan tukalat olot, jos toukat syövät oksat kaljuiksi. Sellaista sattuu onneksi harvoin.

Tunturimittari
Epirrita autumnata

Tunturipurojen raikkaudessa

Kuruun kinostunut lumi suojaa kasveja pakkasilta. Purolaakson rehevyys on kevättulvan tuomien ravinteiden, lähdevesien ja suotuisan pienilmaston ansiota. Tunturikoivujen suojassa kasvavat mm. metsäkurjenpolvi, tunturipoimulehti, hiirenporras, huopaohdake, pohjanhorsma, tuoksusimake ja jäkki.

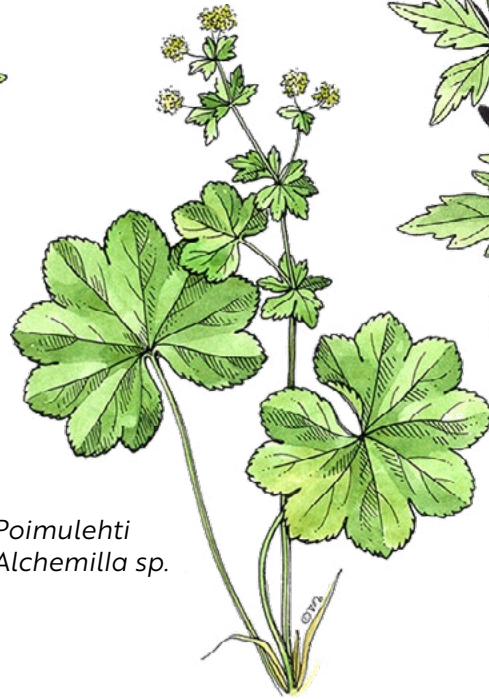
Tunturikoivun kalpea kylki paljastaa lumipeitteen paksuuden: kiiltävänruskea jäkälä, ruskokarve, kasvaa vain lumirajan yläpuolella. Ruskokarve vaatii pitkän ja valoisan kasvukauden eikä kestä pitkää talvea lumipeitteen alla.

Tuoksusimake
*Anthoxanthum
odoratum*

Pohjanhorsma
Epilobium hornemannii

Poimulehti
Alchemilla sp.

Metsäkurjenpolvi
Geranium sylvaticum

Vilukko
Parnassia palustris

Keijupuutarhan kukka

Vilukko on hento kuin kesäyön usvaan kietoutuva metsänkeiju. Sen kotimetsä on taianomaisen kaunis, oikea pikkuhaltijoiden asuinpaikka. Kasvitieteilijä Linné lumoutui kasvin kauneudesta ja antoi sille tieteelliseksi nimeksi *Parnassia palustris*. Nimi viittaa Kreikan runotarten asuinpaikkaan, Parnassos-vuoreen.

Tunturiniittyjen asukas

Niittykirvinen on kulkijan uskollinen seuralainen, mutta vaatimattoman ulkoasun takia tuota kumppania ei moni huomaa. Kun oppii tuntemaan lentävän niittykirvisen ääntelyn, ist-ist, sen huomaa varmasti. Kaveri on matkassa, olipa kulkemassa etelän soilla ja rannoilla tai pohjoisen tuntureilla.

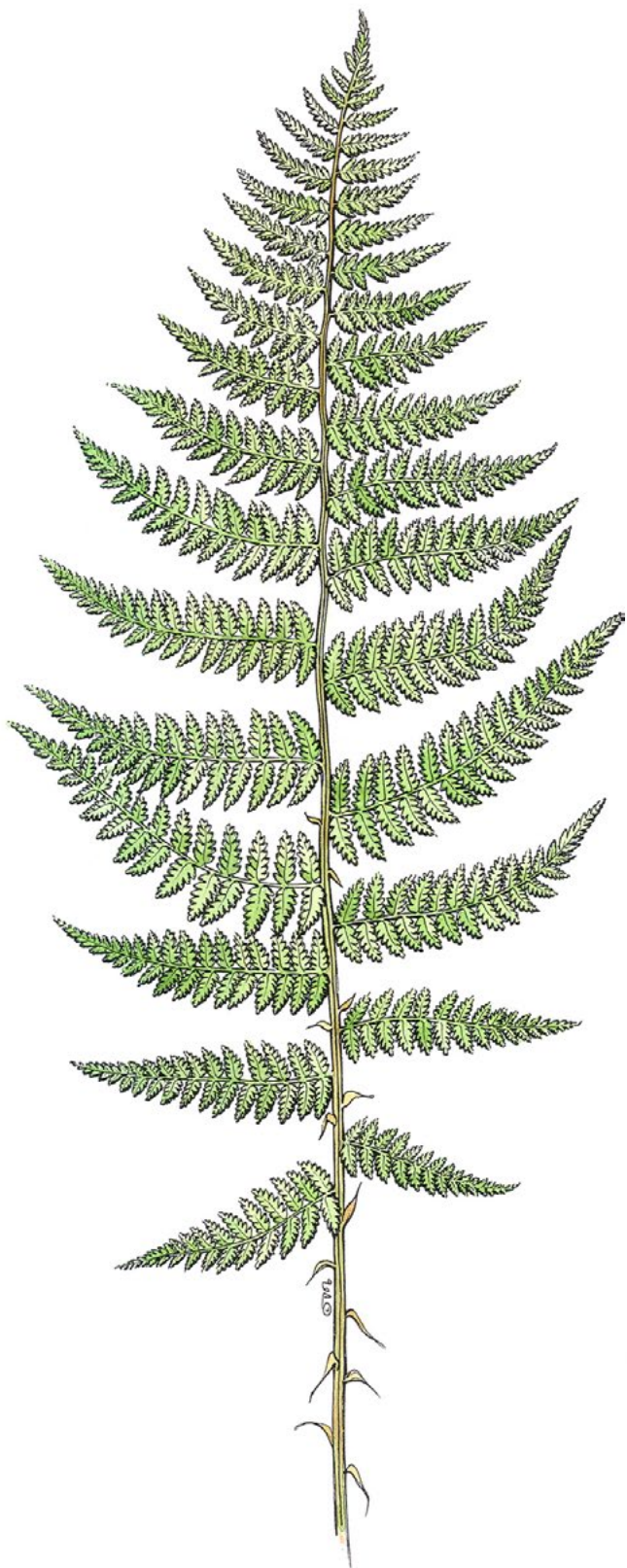

Niittykirvinen
Anthus pratensis

Hiirelle portaat

Hiirenportaan nimi kertoo kansan mielikuvituksesta: siro saniainen on kuin portaikko pienelle hiirelle. Tuntureilla ei hiiriä kuitenkaan ole, vaan kaikki hiirulaiset kuuluvat myyrien heimoon. Myyränporras-saniainenkin on olemassa, mutta sitä ei täällä kasva.

Hiirenporras
Athyrium filix-femina

Tunturituulissa

Riekkokirjuri
Lagopus lagopus

Kiiruna
Lagopus muta

Tunturien lakialueilla tuulee aina. Kiiruna on tunturien ympärivuotinen asukas. Harmaankirjavassa kesäpuvussa sitä ei erota jäkäläisestä kivikosta. Talvipuku on lumivalkoinen. Talvella vain koiraan musta ohjasjuova ja soidinajan punainen silmän päällinen erottuvat kinoksista.

Joskus ruokapula ajaa kiirunan alas metsään. Tunturikoivikoissa ja metsänrajalla asuva riekko on talvella muuten kiirunan näköinen, mutta siltä puuttuu silmäkulman musta ohjasjuova. Kevättalvella riekon soidinääni, ko-pek ko-pek-ko-pek, kuuluu koivikoissa.

Kiiruna kesäpuvussa.

Paljakan puutarha

Kiirunan kotitunturia kaunistaa uuvana. Se peittää maata pieninä patjoina. Laajempina laikkuina kasvava sielikkö antaa sinipunaisen säyn avoimelle tunturirinteelle. Tunturikukkien ihailu vaatii konttausasennon – niin pieniä ne ovat.

Syksyllä riekonmarja peittää tunturit lehtiensä punaisella hehkulla. Kiirunat herkuttelevat sen pulleilla marjoilla talvella, kun tuuli paljastaa marjat lumen alta.

Sielikkö
Kalmia procumbens

Uuvana
Diapensia lapponica

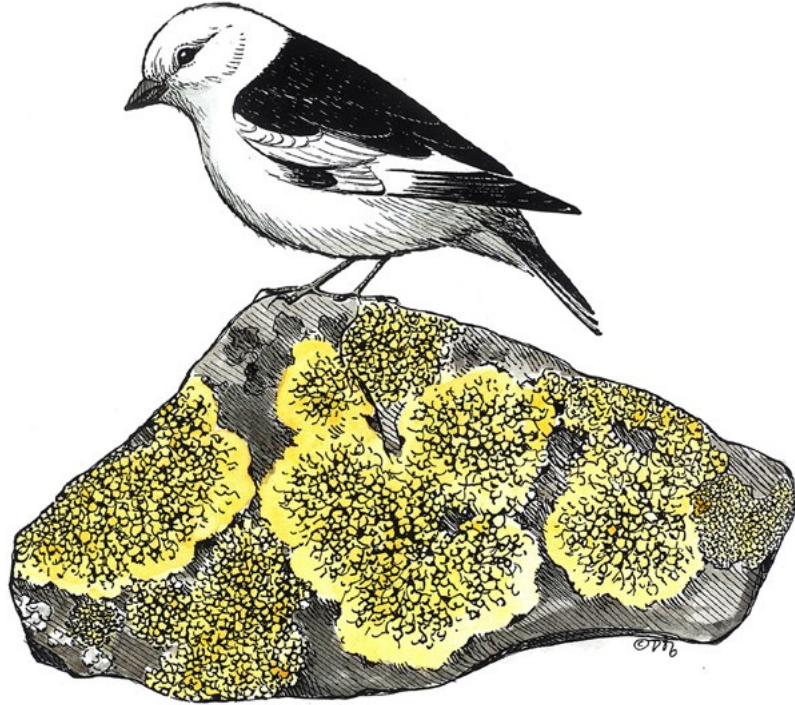
Riekonmarja
Arctous alpina

Pulmunen – kevättalven lintu

Pulmunen saapuu keväällä tunturien ensimmäisille päville, kiirunan kesänaapuriksi. Kansallispuiston tunnuslinnulle Pallaksen kerot ovat sen eteläisimpiä pesimäpaikkoja. Pulmunen on arktisten alueiden lintu, joka jättää kotiseutunsa vasta talven tullessa.

Pulmunen
Plectrophenax nivalis

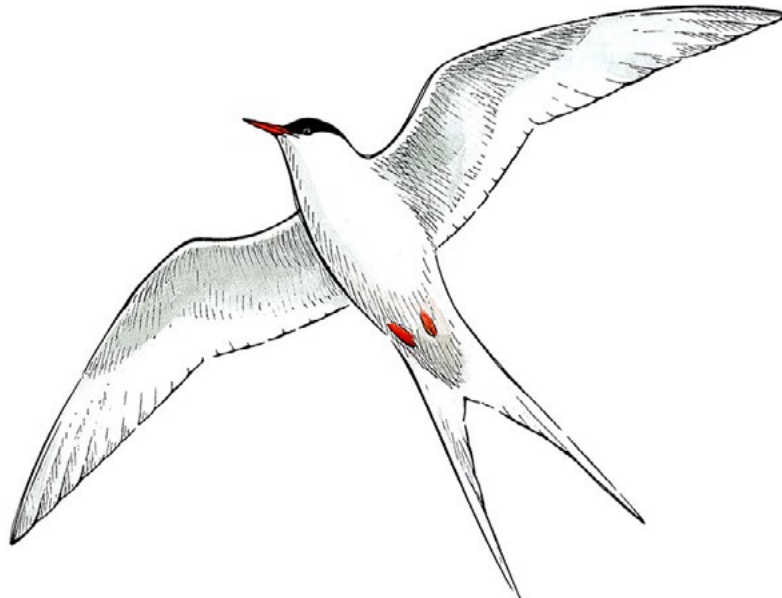

Maailman meriä tiirailemassa

Lapintiira harrastaa kesämatkailua arktisissa kohteissa. Se pesii Lapissa, mutta talvehtii Etelämantereella. Sirosiipiselle linnulle kertyy lentomatkaa vuodessa jopa 30 000 kilometriä!

Lapintiira ilmeisesti nauttii yöttömästä yöstä. Aurinko ei laske lainkaan sen kesäisillä pesimäpaikoilla eikä myöskään eteläisillä talvehtimisalueilla!

Lapintiira
Sterna paradisaea

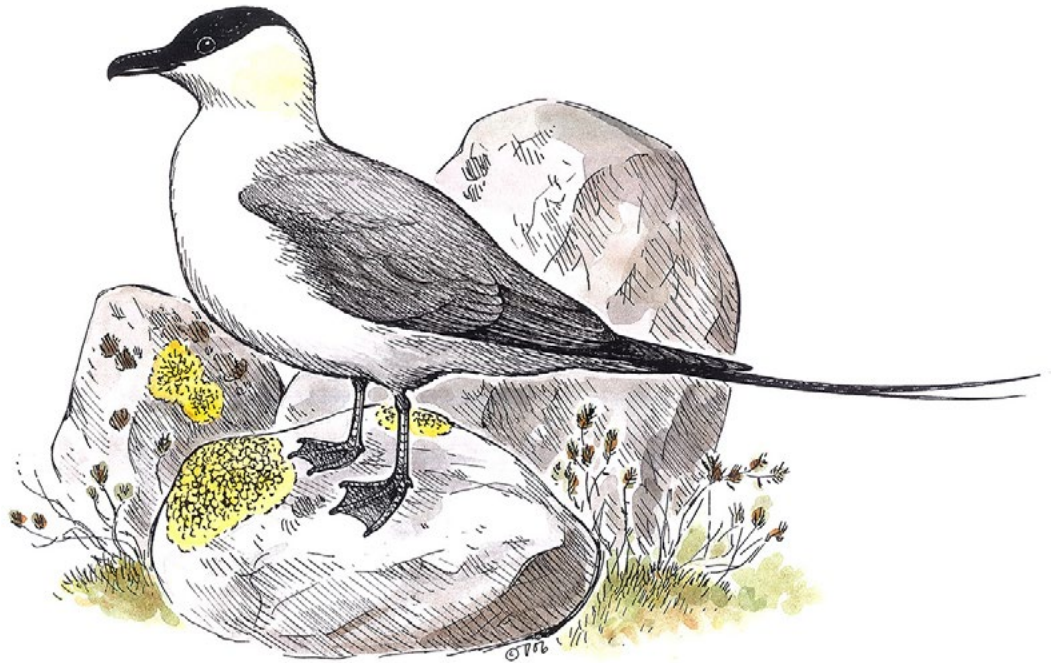
Mikä ihmeen kihu?

Tunturien näyttävä asukas, tunturikihu, voi hetken hämmentää kulkijaa. Mikä on tuo sulavalinjainen lintu, joka muistuttaa lokkia, mutta jolla on pitkät kauniit pyrstöjouhet?

Lokkilintuihin kuuluva tunturikihu on avotunturien harvalukuinen pesimälintu. Se istuu kummalla valvomassa maisemaa. Välillä se nousee tunturin ylle tähtytämään myyriä. Jos kulkija sattuu kihun pesälle, emolinnut häätävät vieraan syöksähtelyillään pois.

Pallas-Ounastunturit ovat tunturikihun eteläisimpiä pesimäpaikkoja. Tavallisin se on pohjoisten erämaiden laajoilla tunturiylängöillä.

Tunturikihu
Stercorarius longicaudus

Satuastioita

Kurjenkanervan ja suokukan ruukkumaiset kukat ovat kuin pikkuhaltijoiden pikareita. Kurjenkanerva kasvaa Lapin tuntureilla ja suokukka suonlaidoilla.

Kurjenkanerva
Phyllodoce caerulea

Suokukka
Andromeda polifolia

Kapustarinta tarkkailee

Kapustarinta on tunturien tunnelmanluoja ja vaeltajan viestintuoja. Kun se viheltää haikeasti, kulkijan mieli herkistyy. Kapustarinnalta ei jää mikään liike tunturissa huomaamatta ja ilmoittamatta. Se myös kertoo kulkijalle reviirinsä sijainnin. Kapustarinta pesii avotunturien lisäksi Pohjanmaan aukeilla keidasoilla.

Keräkurmitsa pitää yllä tunturilintujen tasa-arvoa. Naaraat ovat koiraita aktiivisempia soidinmenoissa, ja ne jättävät koiraat hautomaan ja huolehtimaan poikasista. Naaraat lähtevät pian muninnan jälkeen kohti etelän talvehtimisalueita.

Keräkurmitsa
Charadrius morinellus

Kapustarinta
Pluvialis apricaria

Variksen ja korpin marja

Jokohan kaikki eläimet ovat saaneet nimikkokasvinsa? Ei hätää, jotain jäi variksellekin. Variksenmarja on yhtä musta kuin osa variksen höyhenpeitteestä. Pohjoisessa variksenmarjaa kutsutaan kaarnikaksi. Sen oikeampi nimi olisi täällä korpinmarja, sillä korpin vanha nimi on kaarne.

Variksenmarja
Empetrum nigrum

Poroaidalla

Nykyporot polveutuvat Skandinavian villistä tunturipeurasta. Poronhoito perustuu yhä poron luontaiseen käyttäytymiseen ja vuodenviertoon.

Porovuosi alkaa toukokuussa, kun vasat syntyvät. Juhannukseen mennessä ne ovat jo kolminkertaistaneet syntymäpainonsa. Kun juhannuksen aikaan sääsket saavat porot kerääntymään laumoihin, poronhoitajat kokoavat porot aitaan ja merkitsevät vasat emän korvamerkkiin.

Syksyllä on porojen kiima-aika eli rykimä. Silloin urosporot eli hirvaat keräävät naaraita eli vaatimia haaremiksi itselleen. Rykimän jälkeen poromiehet alkava koota porojaan aitaan. Erotuksessa erotellaan teuraat eloporoista, jotka jäävät jatkamaan sukua.

kalppinokka

kirjakka

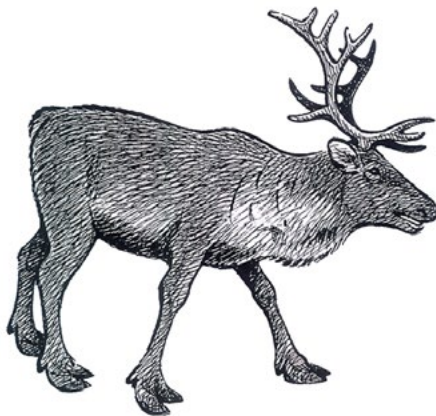
Porot erotuksessa.

Suivakasta musikkaan

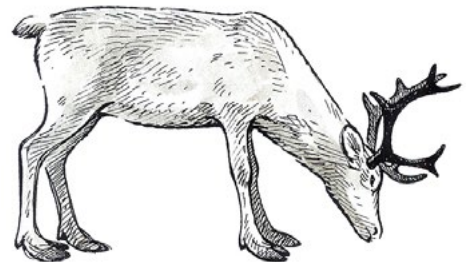
Porojen väreillä on paljon kuvaavia nimiä: on suivakkaa, valkkoa, musikkaa, kirjakkaa ja tavallisenkarvaista. Sanotaan, että valkoinen vasa on erityisen unelias. Se nukkuu niin sikeästi, että sitä saattaa varovasti hiipien päästä vaikka koskettamaan.

valkko

musikka

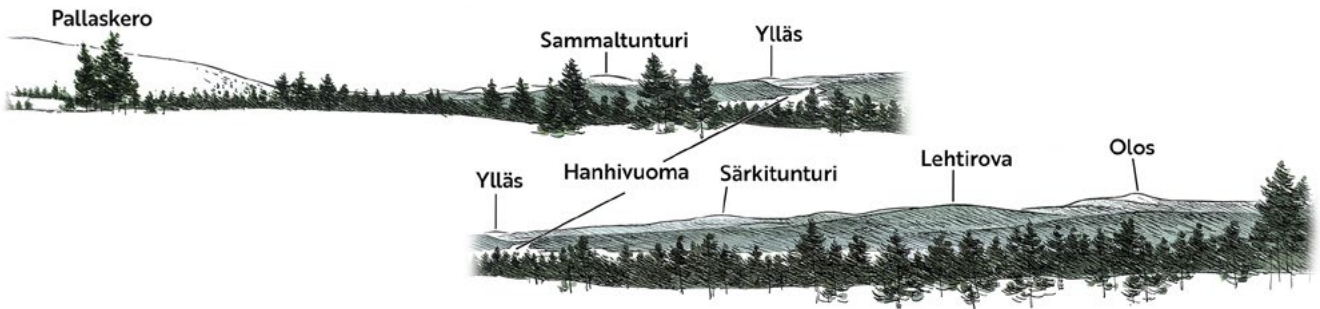
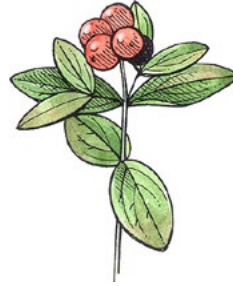
suivakka

Tunturit taivaanrannassa

Sadan kilometrin mittainen uljas tunturiketju ulottuu Enontekiön Ounastuntureilta Kolarin Yllästuntureille. Tunturit ovat jäänteitä 1800 miljoonaa vuotta sitten poimuttuneesta Svekokarelidien vuoristosta, joka oli Alppien korkuinen.

Ruohokanukka
Cornus suecica

Korppi – taikalintu

Tunturien yllä lentävä korppi on erämaalintu. Mustan värin ja kolkon ääntelyn takia on ennen muinoin uskottu, että korpilla on maagisia kykyjä. Ajateltiin, että sen hiilenmustassa höyhenpeitteessä olisi siiven alla valkoinen onnen-sulka. Kuka tuon sulan löytäisi, saisi ylimaallisia kykyjä.

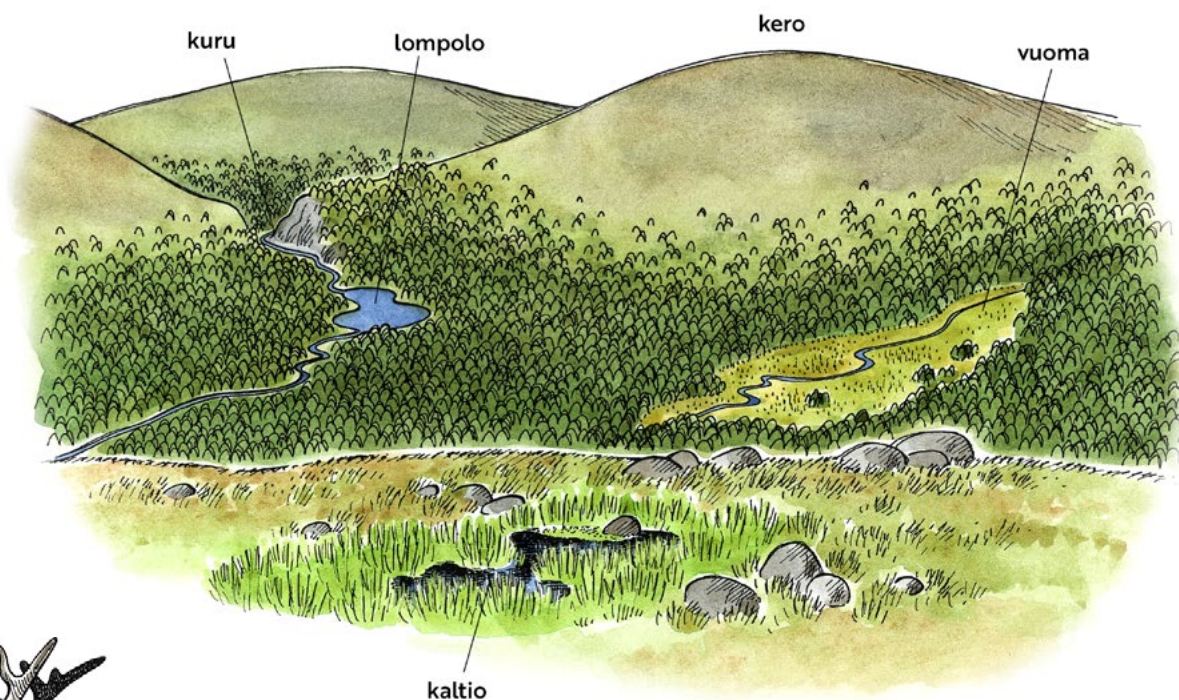
Korppi
Corvus corax

Keroja, kaltioita, lompoloita ja vuomia

Lapin kartoissa vilahtelee erikoisia paikannimiä, joiden merkitystä ensikertalainen kulkija vain arvailee. Pohjoisessa puhutaan peräpohjalaismurteita, joissa h-kirjain on säilynyt paikoissa, joista se useimmissa muissa murteissa ja kirjakielissä on kadonnut.

Saamenkieli on vaikuttanut vahvasti peräpohjalaismurteisiin ja varsinkin luontoon, poronhoitoon ja pohjoisen elinoloihin liittyvään sanastoon. Saamen sanoista johdettuja ovat esimerkiksi jänkä, kaltio, keino, kero, lompolo, tieva ja vuoma.

kellokas

Vasasta kermikäksi

Eri-ikäisiä poroja kutsutaan eri nimillä. Vasasta tulee ensimmäisenä talvena kermikkä. Seuraavana talvena urosvasaa kutsutaan urakaksi ja naarasvasaa vuongeliksi. Aikuisena urosporo on hirvas ja naarasporo vaadin. Kun hirvas syksyllä pudottaa sarvensa, siitä tulee nulppo. Ja kun poro saa kellon kaulaansa, sitä sanotaan kellokkaaksi.

hirvas

kermikkä

vasa